

HUMANITIES INSTITUTE

Bülent M. Çelik, MA

Vicdan Azabı (1939)

GADEL KUTUY (1903 – 1945)

GENEL BAKIŞ

Yazar Gadel Kutuy 28 Kasım 1903 yılında Rus İmparatorluğu'nun Saratov eyaletinde dünyaya gelmiştir. Yazar, şair, dramaturg, gazeteci ve asker olan Kutuy, subay olarak Kızıl Ordu'da hayatını kaybettiği 1945 yılına kadar görev yapmıştır. 1920'li yıllar Kutuy'un edebiyat ile tanıştığı ilk yıllar olmuştur. İlk şiirleri *Bizim Yolumuz* adlı dergide yayımlanan Kutuy'un edebî üslubu onu Tatar şairler arasında öne çıkarmıştır. Vladimir Mayakovsky'den önemli ölçüde etkilenen Kutuy fütürizm çerçevesinde şiirler kaleme almış ve *Yirminci Zirhli Araç*, *Ekim*, *İşçi Şair*, *Demirçiçekler* gibi şiirlerinin imgelerinde devrimci-romantizm ve toplumsal konuları yansıtmıştır. 1930'lu yıllar onun için edebiyat alanında bambaşka bir boyut kazanmıştır. *Sultan'ın Bir Günü*, *Cevap* gibi düzyazı eserlerinin yanında *Gönderilmemiş Mektuplar* adlı ünlü povestini bu yıllarda yayımlamıştır. *Gönderilmemiş Mektuplar* Tatar toplumu tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış ve eser 2017 yılında filme uyarlanarak sinemadaki yerini almıştır. 1940'lı yıllar Kutuy için muharebe meydanlarında geçmiştir. Kızıl Ordu'ya gönüllü olarak katılan bu güçlü kalem artık eline tüfek almıştır ancak edebî eserler üretmeyi de ihmâl etmemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında *Biz Stalingradçılar*, *Şimşek*, *Hançer* ve *Hasret* gibi düzyazı eserlerini cephede görev yaparken yayımlamıştır. Kutuy'un Tatar toplumunda önemli bir yere sahip olan bir diğer eseri ise 1944 yılında *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanan romanı *Rüstem'in Maceraları* olmuştur. 1944 yılında yayımlandıktan sonra birçok kez baskısı yapılan *Rüstem'in Maceraları* en son 2019 yılında Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sosyalist gerçekçilik akımı ve fütürizmin güçlü temsilcilerinden olan Kutuy kısa yaşamında kalemiyle büyük yankı uyandırmayı başarmıştır. Kızıl Ordu'nun bir subayı olarak görev yaptığı 1945 yılında Polonya'nın Zgierz bölgesinde hayatını kaybetmiştir.

Eser Gadel Kutuy'un 1939 yılında kaleme aldığı *Vicdan Azabı* adlı eseri Riza Recepov adında aydın bir doktorun başından geçenleri konu edinir. Gadel Kutuy, özellikle 1930'lu yıllarda kaleme aldığı eserlerinde, dönemin sosyal, kültürel ve politik normlarını toplumun aydın kesimini temsil eden canlı karakter tasvirleri ve devrimci romantizmin gerektirdiği ahlâkî bakımdan kusursuz-ideal kahramanların iç çatışmaları aracılığıyla yansıtır. *Vicdan Azabı* adlı eserde de Rus İç Savaşı yıllarında görev yapan aydın bir doktor olan Riza Recepov'un meslekî etik ile ideolojik baskılar arasında yaşadığı yoğun vicdan çatışması anlatılır. Devrim karşıtı bir başhekimin Tahir Kahermanov'un öldürülmesi yönündeki emrine karşı çıkarak insanlık ve meslek onurunu korumaya çalışan Riza Recepov, bu davranışının sonuçlarıyla yaşamı boyunca yüzleşmek zorunda kalır. Masum olmasına rağmen etik açıdan yine de kendini suçlu hisseden Recepov, yıllar sonra geçmişin izleriyle yeniden karşılaşır ve çektiği vicdan azabı onun hayatındaki en zor kararını vermesine neden olur. Kutuy, Recepov'un bu iç çatışmasını yalın bir üslupla aktarırken bireyin vicdanı ile toplumsal sorumluluğu arasındaki gerilimi devrimci-romantik bir bakışla yansıtır. Bu bağlamda Kutuy, Maksim Gorki'nin Danko efsanesinde simgeleşen ve bireysel çıkarlarını toplumun iyiliği uğruna feda eden ideal insan anlayışını benimser. Gorki'nin Danko karakteri, kendi yüreğini halkına yol gösterecek bir ışık olarak yerinden söken ve bu uğurda yaşamını yitiren bir figürken aynı zamanda bu yönüyle devrimci-romantizmin özünde yer alan fedakârlık, özveri ve ahlâkî üstünlüğün erken bir sembolüdür. Kutuy da eserinde benzer bir ahlâkî temeli sürdürerek Recepov karakterini tıpkı Danko gibi bireysel mutluluklarını toplumsal idealler uğruna ikinci plana atan ve iç çatışması sonucunda çevresine yön veren aydın kişi olarak kurgular. Böylece eserde, çağının ideolojik atmosferi yansıtılarak insanın toplumsal sorumluluk bilinciyle ahlâkî olgunluğa erişebileceği vurgulanır.

ÖZET

Saat gecenin biridir. Hediçe Hanım, ağır hasta olan altı yaşındaki oğlu Röstem'in başından bir an olsun ayrılmadan yorgun bir hâlde bekler. Zihninden bin bir türlü düşünce geçen çaresiz anne, sabırsızlıkla doktoru beklemektedir. Doktor gece saat iki sularında gelir, çocuğu muayene eder ve ertesi gün yeniden uğrayacağını söyleyerek evden ayrılır. Ertesi gün muayene için gelen Doktor Riza Recepov,

küçük Röstem'in durumunun iyileştiğini görür. Röstem'e tamamen iyileştiğinde onu kendi oğlu Will ile tanıştırmaya söz verir. Evden ayrılmadan önce gözü duvarda asılı bir fotoğrafa takılır. Fotoğrafta 1920'li yıllarda öldüğü bilinen Tahir Kahermanov'u gören Doktor Recepov donup kalır ve uzun süre kendine gelemez. Neşeli ve çalışkan bir doktor olan Recepov, o günden sonra tekrar yoğun bir vicdan azabı çekmeye başlar. Onun bu beklenmedik değişimine eşi, çocukları ve iş arkadaşları anlam veremez. Recepov'un içine kapanması ve odasına çekilerek uzun süre yalnız kalması en çok eşini tedirgin eder. Eşi, bu ani değişimin sebebini öğrenmek istese de Recepov tek kelime etmez. Bir gece kafasını dağıtmak için Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* adlı eserini okur. İnsanları karanlıktan kurtarmak için kendi kalbini çıkarıp onlara yol gösteren Danko'nun öyküsüne geldiğinde derin bir duygusal sarsıntı yaşar. Bu olay, Recepov'un kendi acizliğini fark etmesine neden olur.

O gece başından geçenleri bir mektuba yazmaya başlar. Mektubunda, 1920'li yıllarda Rus İç Savaşı sırasında yaşadıklarını anlatır; o yıllarda bir hastanede görevli bir doktor olan Riza Recepov'dan devrim karşıtı bir başhekimin emriyle yaralı bir komutan olan Tahir Kahermanov'u tedavi etmemesi istenir. Bu durum karşısında derin bir iç çatışma yaşayan Recepov, insanlık onurunu koruyarak emre itaat etmez. Birkaç gün sonra hastaneye çok sayıda yaralı getirilir. Başhekim, ölen bir hastanın yerine bir başka hastayı Recepov'a gönderir. Ancak Recepov, Tahir Kahermanov'un iyileşmekte olduğunu bildiği için bu ölüm haberine inanamaz. Başhekimin onu zehirlemiş olabileceğini düşünür. Başhekim tarafından bizzat morga götürülen Kahermanov bir süre sonra kendine gelir ve yeniden muayeneye alınır. Recepov'u gören Kahermanov, "Doktor Efendi, siz nasıl doktorsunuz? Doktor olmaya layık değilsiniz" diyerek öfkesini dile getirir. Bu sözleri gururuna yediremeyen Recepov ne yapacağını bilemeden hastaneden kaçır. Birkaç gün sonra gazetede Tahir Kahermanov'un öldüğü haberini okur. Bu olaydan sonra yıllarca yoğun bir vicdan azabıyla yaşamak zorunda kalan Recepov, bu suçluluk duygusundan kurtulamaz. Zamanla iyi bir doktor olarak ün kazanır fakat iç huzuruna kavuşamaz. Yıllar sonra Hediçe Hanım'ın evinde gördüğü fotoğraf, onu yeniden geçmişin yüküyle yüzleştirir. O gece yaşadığı sarsıntının ardından yazdığı mektubu yanına alır ve İçişleri Halk Komiserliğine gider. Yetkililer tarafından nazik bir şekilde karşılanır. Recepov şaşkınlık içindedir çünkü beklediği yargılamanın aksine iyi muamele görmektedir. Komiserin odasına götürüldüğünde ise karşısında Tahir Kahermanov'u bulur. Kahermanov, onun suçsuz olduğunu anlaşıldığını bu nedenle herhangi bir soruşturma açılmadığını söyler. Ardından Recepov'a, tek suçunun oğulları Will ile Röstem'i tanıştırmaya sözünü tutmamak olduğunu hatırlatarak onu bir hafta sonraya misafirlğe davet eder.

OLAY ÖRGÜSÜ

Röstem'in Hastalığı Saat gecenin biridir. Hediçe Hanım'ın evine derin bir sessizlik hâkimdir. Bu sessizliği ölümlle boğuşan altı yaşındaki Röstem'in bitmek bilmeyen iniltileri bozmaktadır. İki üç gün boyunca gözüne uyku girmeyen Hediçe Hanım çaresizce doktoru beklerken eşinin böyle durumlarda evde olmamasının üzüntüsünü de yaşar. Zaman zaman Moskova'ya geçici vazifeye görevlendirilen eşine telgraf çekmeyi düşünür. O sırada saat gecenin iki sularındayken Doktor Riza Recepov gelip Röstem'i muayene eder. Röstem'e iğne yapan doktor, Hediçe Hanım'a durumun görüldüğü gibi olduğunu Moskova'daki eşine de telgraf çekip boşuna üzmemek gerektiğini söyler. Recepov yarın tekrar geleceğini söyleyerek evden ayrılır.

Duvardaki Fotoğraf Sabahleyin Doktor Recepov tekrar gelir. Hediçe Hanım onu keyifli bir şekilde karşılayıp Röstem'in ateşinin düştüğünü söyler. Recepov, Röstem'in yanına gelerek nasıl olduğunu sorup onunla sıcakkanlı bir şekilde muhabbet eder. Röstem'in durumunun iyi olduğunu gören Recepov tamamen iyileştiğinde onu oğlu Will ile tanıştıracasına söz verir. Hediçe Hanım oğlunun iyileşmesi nedeniyle çok mutlu ve aynı zamanda doktora da minnettardır. Recepov, Hediçe Hanım'ın isteği üzerine çay içtikten sonra evden ayrılırken duvardaki fotoğrafa gözü takılır. Fotoğrafta 1920'li yıllardaki askerî üniformadan giymiş bir komutan vardır. Recepov o anda bu komutanın ölümüne sebep olduğu Tahir Kahermanov olduğunu fark eder. Fotoğraftaki kişiyi sorduğunda Hediçe Hanım onun eşi olduğunu söyler. Doktor Recepov, ölmüş eşi hakkında daha fazla soru sorup Hediçe Hanım'ı üzmemek istemez ve kederli bir şekilde evden ayrılır. Tahir Kahermanov'un fotoğrafını görmek ona 18 yıl önceki olayları ağır bir şekilde tekrar hatırlatır. Bu olayı ara ara hatırlayan Recepov, evdeki fotoğrafı görünce kendi kendine derin bir öfke duymaya başlar.

Rıza Recepov'un Bunalıma Girmesi Bir hafta boyunca ne yapacağını bilemeden stresli bir şekilde vakit geçiren Recepov'un bu hâli eşi Negiyme ile çocukları Gülsüm ile Will'i de etkilemeye başlar. Ailesinin alışık olduğu neşeli ve esprili, çocuklarıyla ilgilenen bu adam artık hüzünlü, düşünceli ve donuk bir hâl almıştır. Eşinin tedirgin hâllerine ve sorularına "keyfim yok" şeklinde cevap veren Recepov, sürekli oyunlar oynadığı küçük oğlu Will ile de vakit geçirmemeye başlar. Onun bu hâli üç hafta boyunca devam eder. İçindeki bu vicdan azabından mustarip olan Recepov, olanları eşine anlatmak istese de utanç duyduğu olay yüzünden ve kendine duyduğu nefret nedeniyle kimseye bir şey anlatamaz. Recepov artık utancından eşinin gözlerine de bakamaz ve evden çıkıp gider.

Rıza Recepov'un Çaresizliği Evden çıktıktan sonra parktaki bir banka oturan Recepov, arka arkaya sigara yakmaya başlar. Parktaki insanların neşesi, hayatın akışı ona çok uzak gözüktür. Herkesin mutlu olduğu bir dünyada mutlu olmayan tek kişinin kendisi olduğuna kanaat getiren Rıza Recepov, onurunun kirlenmesi nedeniyle vicdanını ve insanlığını kaybettiğini düşünmeye başlar. Dönüş yolunda kendini tramvayın önüne atmayı dahi düşünen Rıza Recepov nihayetinde kimsenin olmadığı bir yere gidip sarhoş olana kadar içmeye karar verir. Evine geç dönen Rıza Recepov'un son bir aydaki büyük değişimi eşi Negiyme'yi daha da üzerek meraklı bir hâle sürükler.

Rıza Recepov'un İstifası Günlerini vicdan muhasebesi yaparak ve acı çekerek geçiren Recepov, amirinden başka bir şehre taşınacağı gerekçesiyle istifasını ister. Başarılı bir doktor olan Recepov'un bu hâli amiri ve öğrencilerinin de dikkatinden kaçmaz. Amiri onun istifasını kabul etmeyerek ona dinlenmesi için izin verir. Recepov hiçbir söz söylemeden kalkıp gider. Böyle bir durumla nadiren karşılaşan dekan akşam vaktinde bir profesör ile parti sekreterini yanına alıp Recepov'un evine ziyarete gider ancak Recepov evde yoktur. Konukları ağırlayan Negiyme Hanım olanları öğrenince ağlamaya başlar. Eşinin son zamanlardaki odasına kapanmasından ve muhabbet etmemesinden bahseder. Konuklar onu teselli ederek ellerinden gerekeni yapacaklarını söylerler.

Negiyme Hanım'ın Kızına Danışması Negiyme Hanım eşinin bu hâlini enstitüden yeni mezun olup doktor olan kızı Gülsüm'e danışır. Gülsüm psikoloji kitaplarına bakarak babasının gerçekten de akıl sağlığını yitirdiğine dair belirtiler sergilediğini fark eder ancak annesine kaygılanmaması gerektiğini ve ona en sevdiği yemekleri yapıp arkadaşlarını davet etmesi gerektiğini söyler.

Maksim Gorki'nin Danko'su Rıza Recepov, o gün de eve geç vakitte döner ve eşine kaygılanacak bir durum olmadığını, tezi üzerine çalışması gerektiğini söyleyerek odasına kapanır. Recepov'un çektiği vicdan azabı bu gece daha da ağırlaşır. Recepov önce bilimsel çalışması üzerine bir saat yoğunlaşır ancak sadece birkaç cümle yazabilir. Ardından Tukay ile Puşkin'in kitaplarına göz atıp Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* adlı efsanesini okumaya başlar. Danko'nun insanlar için kendini feda etmesinden etkilenen Recepov yaşadıklarını bir mektuba yazarak teslim olmaya karar verir.

Rıza Recepov'un Mektubu Rıza Recepov, mektubunda yıllar önce Rus İç Savaşı sırasında yaşadığı trajik olayları itiraf eder. Genç bir doktor olarak görev yaptığı hastanede, devrim karşıtı bir başhekimin Tahir Kahermanov adlı bir askeri tedavi etmemesi yönündeki emrine karşı çıkar ve insanlık onurunu korumak için bu emri yerine getirmez. Ancak başhekim bu durumla özel olarak ilgilenir ve Tahir Kahermanov'un öldüğünü söyleyerek onu morga bizzat kendisi götürür. Etrafında dönen olayları anlamlandıramayan genç Recepov, bir süre sonra morgda ölmediği anlaşılınca geri yatışı yapılan Kahermanov ile karşılaşır. Kahermanov'un "Doktor Efendi, siz nasıl doktorsunuz? Doktor olmaya layık değilsiniz" sözlerini gururuna ve mesleki onuruna yediremeyerek hastaneden kaçır. Birkaç gün sonra bir gazetede Tahir Kahermanov'un öldüğü haberini görünce vicdan azabı daha da ağırlaşmaya başlar. 18 yıl boyunca bu vicdan azabı ile yaşayan Recepov, iyi bir doktor olarak insanlara yardımcı olup bir nebze olsun vicdan azabını dindirmeye çalışır. Mektubunda bu olaylara değinen Recepov, mektubun son cümlesine suçlu olduğunu ve cezasını çekmeye hazır olduğunu yazar.

Rıza Recepov'un Teslim Olması Negiyme Hanım sabah kahvaltısını büyük bir özenle hazırlayıp eşini bekler ancak Rıza Recepov onlara başlamalarını, kendisinin hemen geri döneceğini söyleyerek evden ayrılır. Soluğu İçişleri Halk Komiserliğinde alan Recepov mektubunu teslim ederek beklemeye başlar. Beklerken kendiyile ilgilenen yetkili mektubunun herkes tarafından malum olduğunu ve kendiyile komiserin özellikle görüşeceğini ifade eder. Bu duruma şaşırın Recepov bu olayları daha önce kimseye

anlatmadığını, herkes tarafından nasıl bilindiğini sorar. Yetkili Recepov'un suç teşkil edecek bir davranışı bulunmadığını söyleyerek onu komiserin odasına götürür.

Tahir Kahermanov Komiserin odasına giren Recepov, özenle karşılaşır ve karşısındaki kişinin Tahir Kahermanov olduğunu görünce büyük bir şaşkınlık yaşar. Kahermanov, başhekimin tutuklandığını ve her şeyi itiraf ettiğini, bu nedenle Recepov'un suçsuz olduğunu anlaşıldığını açıklar. Ayrıca Recepov'un hastaneden kaçtıktan sonra bir süre takip edildiğini ancak dürüst ve başarılı bir doktor olarak yaşamını sürdürdüğü görülünce davanın kapatıldığını söyler. Ardından gülümseyerek ona yalnızca bir suçunun kaldığını belirtir. Ne olduğunu merak eden Recepov'un şaşkın bakışları arasında Kahermanov, altı yaşındaki oğlu Röstem'in tedavisi için teşekkür eder ve tek suçunun oğulları Will ile Röstem'i tanıştırma sözünü tutmamak olduğunu söyleyerek onları evine davet eder.

KİŞİLER

Doçent Doktor Rıza Recepov (Vicdanlı) Başkışı Rıza Recepov, Gadel Kutuy'un *Vicdan Azabı* adlı eserinde ahlâkî sorumluluğu ve insanî değerleriyle öne çıkan aydın bir karakter olarak tasvir edilir. Recepov, başhekimin kendisine hastasını öldürmesi yönünde verdiği emrin yanlış olduğunu bilerek uygulamayacak kadar bilinçlidir ancak sergilediği doğru eylemin ardından bile vicdanını rahatlatamaz. Bu yüzden onun en belirgin özelliği, vicdanının sesine kulak veren dürüst ve ilkeli bir insan olmasıdır. Recepov, Tahir Kahermanov'un ölümünde doğrudan suçu işleyen fail değildir ancak üstün ahlâkî özelliği nedeniyle suça engel olamamanın verdiği suçluluk duygusuyla kendisinin suça iştirak ettiğini bu yüzden cezalandırılması gerektiğini düşünür. Dolayısıyla Recepov, bireysel çıkarlarını toplumsal değerlerin gerisinde tutan, acı çekmeyi göze alan, kendi iç dünyasında vicdan muhasebesini yapabilen idealist bir karakter olarak tanımlanabilir. Rıza Recepov karakteri bu özellikleriyle Gorki'nin Danko tasvirindeki fedakârlık ve ahlâkî yücelik anlayışının Kutuy tarafından bireysel bir vicdan eksenine taşınmış yansımasıdır.

Bilinçli Doktor Rıza Recepov vicdanlı biri olmasının yanında muhakeme yeteneği güçlü bir karakter olarak da ön plana çıkar. Eser boyunca başından geçen olayların sürekli muhakemesini yapan Recepov fevri kararlar vermeyen, çevresinde gelişen olaylara sürekli rasyonel yaklaşıma çalışan bir yapıya sahiptir. Ancak onun aşırıya kaçan muhakeme becerisi kimi zaman başından geçen olaylara yerinde kararlar verememesine de neden olmaktadır. 1920'li yıllarda başhekim ile yaşadığı trajik olay hayatında bir travmaya dönüşür. Recepov kendisini eski kafalı bir entelektüel olarak nitelendirerek başhekimin Sovyet iktidarına karşı sunduğu argümanlara inanıp inanma konusunda tereddütte düşer. Bilinçli biri olarak olayları iyi muhakeme edebilmesi onu bu tereddüdünden bir nevi doğru yola saptırır. Ancak olaylar sarp sardığı için ve olaylarla ilgisi olmadığı için daha büyük bir sorumluluk duygusu hissederek onurunu korumak için hastaneden kaçar.

Örnek Olay Rıza Recepov, Röstem'i muayene ettiği ilk gece Hediçe Hanım'ın uzattığı ücreti masaya bırakarak kabul etmeden evden ayrılır. Hediçe Hanım, doktorun ücreti az bulduğunu düşünür. Ertesi gün tekrar geldiğinde Röstem'in iyileştiğini görür. Bir süre sonra evden ayrılırken Hediçe Hanım ona bu kez 100 ruble ödeme yapar ancak Recepov "çok cömertsiniz" diyerek sadece 30 ruble alır. Geceleri kendi isteği ile hastaları muayene eden Recepov bu işi parayla değil, yardıma ihtiyacı olan insanların derdine çare olmak ve vicdan azabını bir nebze hafifletmek için yapmaktadır. Bu durum onun bilinçli olarak olaylara müdahil olduğunun göstergesidir.

Depresif Rıza Recepov içine düştüğü karmaşık olay sonucunda hâlini anlatacak hiç kimseyi bulamaz. Sürekli bir kaygı durumu ile zihninden fazla düşünme eğilimi eşi Negiyme'nin deyimleriyle stres onu bir ayda çöktürerek saçlarını beyazlatmıştır. Recepov'un vicdan azabı çekerken bunalımını eşiyile paylaşamaması da bilinçli bir insan olup kendi eylemleri dışında gelişen olayların onurunu lekeleyeceği kaygısı nedeniyle onu daha içe kapanık bir hâle getirip durumunu daha kötüye götürmüştür. Bunun sonucunda Recepov halka açık bir parkta eğlenen insanların arasında soyutlanarak yanlış düşüncelere yönelmiştir. Eve dönüş yolunda ilk önce tramvayın önüne atlayarak intihar etme düşüncesi onurlu bir insan olarak üzerine yapışan bu durumu ne kadar ciddiye aldığına göstergesidir. Ancak bu davranışından son anda vazgeçip zihnini uyuşturma niyetiyle sarhoş olma isteğiyle yalnız bir yere gitmesi yine onun bunalım sürecinden bir çıkış yolu aradığının belirtisidir. Recepov'un depresifliği eser boyunca kötüye giderken onun entelektüel yanı imdadına yetişerek bunalımından çıkış yolunda ona

kılavuzluk eder. Recepov önce Tukay ile Puşkin'in kitaplarına göz gezdirir ardından Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* adlı eserini okuyarak Danko karakterinin hiç kimsenin eyleme geçmediği bir anda kendini feda ederek insanlarına yol göstermesinden ilham alıp başından geçenleri yazıya döker. Aslında Recepov karakterinin depresyondan çıkışı, duygularını özgürce ifade edebileceği yegâne alana; yazmaya yönelmesiyle bilinçli bir şekilde son bulmuş olur.

İdealist Riza Recepov karakteri çalışkan bir doktor ve sevecen bir eş ile baba olmasına rağmen son derece özverili bir karakter olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak onun özverisi kendi çıkarlarını bir kenara koymasının yanında ailesini de ihmâl etmesine neden olan bir idealist özveridir. Onun idealini tek kelime ile "onur" sözcüğüyle açıklamak yanlış olmayacaktır. Devrimci romantizmde bireyler sıklıkla kendi çıkarlarından ödün vererek kendilerini toplumun iyiliği ve geleceği için feda edebilen karakterler olarak tasvir edilir. Sosyalist gerçekçilik ve onun ayrılmaz bir parçası olan devrimci romantizmin bilincinde olan Kutuy, karakterini toplumsal çıkarlar için kendini feda eden biri olarak açıkça tasvir etmez. Ancak Recepov karakterinin dolaylı yoldan bu amaca hizmet ettiği de söylenebilir. Artıları ve eksileri ile aydın bir birey olarak tasvir edilen Riza Recepov'un karakter gelişimi, üstün ahlâkî değerler uğrunda; onuru için yaşayan ve bundan asla ödün vermeyen idealist bir karakter olarak ilerler.

Sevecen Riza Recepov hayatındaki önemli dönüm noktalarına rağmen hem iyi bir eş hem de iyi bir baba olmanın yanında aynı zamanda iyi bir doktor olarak da kalabilen güçlü bir karakterdir. Eşi Negiyme Hanım'a son bir ay dışında iyi bir arkadaş olan Recepov aynı zamanda küçük oğlu Will ile günlerini çeşitli aktiviteler yaparak geçirmiştir. Röstem ile tanışmasında da onunla uzun uzun muhabbet ederek arkadaşlarını sormuş ve iyileştiğinde onu kendi oğlu Will ile tanıştıracığına söz vermiştir.

Devrim Karşısı Başhekim (Protagonist) Rus İç Savaşı, yalnızca Sovyetler Birliği'nin kuruluş süreci açısından değil, aynı zamanda yeni kurulan hükümetin ideolojik temelini ve propaganda söylemini şekillendiren önemli tarihî olgulardan biridir. Bu propaganda Sovyet edebiyatında kaleme alınan eserlerde Kızıllar ile Beyazlar arasındaki çatışma ile sık sık işlenmiştir. *Vicdan Azabı* adlı eserde de 1920'li yıllarda hastanede görev yapan başhekim devrim karşıtı Beyazlardan biridir. Başhekim mevkisini kullanarak genç bir doktor olarak göreve yeni başlayan ve henüz hayat tecrübesi yeteri kadar olmayan Riza Recepov'u yanlarına çekmek için çeşitli argümanlar sunar. Recepov'u ideolojik olarak tereddüde sürüklemeye başarılı olan başhekim aynı başarıyı hastaneye yatırılan başarılı bir asker olan Tahir Kahermanov'u ortadan kaldırma konusunda gösteremez. Riza Recepov'un dört gün boyunca hastayla ilgilendiğini anlayan başhekim çeşitli mobbingler uygulamaya başlar. Hastanenin yoğun olduğu bir gün Tahir Kahermanov'un öldüğünü söyleyerek onu canlı canlı morga götürür. Morgdan canlı çıkmayı başaran Kahermanov ile Kızıllar başhekimi tutuklar. Başhekim bütün operasyonu "korkak" olarak nitelendirdiği Recepov'un mahvettiğini aslında onun suçsuz olduğunu ifadesinde dile getirir. Böylelikle başkışı Recepov "korkak" olarak değil, olayları onuruna yediremeyen "vicdanlı ve onurlu" bir karakter olarak hayat yoluna başlamış olur.

Örnek Olay Bir sonbahar gecesi hastane koğuşuna tifüslü bir komutan getirilir. O gece başhekim gelerek Riza Recepov'a kritik durumda yatan kahraman komutanı göstererek ilk görevini verir. "Bunun buradan canlı çıkmaması gerekiyor, mezar onu bekliyor. Anlaşıldı mı?" Riza Recepov hayatında ilk kez duyduğu böyle bir emir karşısında söyleyecek bir şey bulamaz. İki üç gün sonra hastanın durumu düzelmeye başlar.

Tahir Kahermanov (Temkinli) Tahir Kahermanov Kızıl Ordu'da görev yapan, cesareti ve kahramanlığıyla her yerde kendinden söz ettiren bir karakter olarak tasvir edilir. 1920'li yılların başında durumu ağır bir şekilde hastaneye kaldırılır. Gözlerini açtığı anda gördüğü cesetlerden ve soğuk havadan morgda olduğunu anlar ve kapıya yönelip yardım ister. Görevlilerin yardımıyla tekrar muayeneye alınan Kahermanov karşısında gördüğü Recepov'a "Doktor Efendi, siz nasıl doktorsunuz? Doktor olmaya layık değilsiniz" sözlerini kullanır. Yıllar sonra başhekimi tutuklayan Tahir Kahermanov, Recepov'u da takip ettirir ancak hem başhekimin ifadesi nedeniyle suçsuz olduğu anlaşılan hem de iyi bir insan ve doktor olan Recepov'u rahatsız etmezler. Yıllar sonra her şeyin itiraf edildiği bir mektupla tekrar Recepov ile karşılaşan Kahermanov olayların bu noktaya geleceğini tahmin etmediği için Recepov'a geç de olsa her şeyi açıklar. Tahir Kahermanov bu konuda fazla temkinli davranmıştır ancak eserin sonunda olaylar tatlıya bağlanmıştır.

Esprili Tahir Kahermanov, Riza Recepov'u odasında kabul ettiği bölümde Recepov açısından oldukça endişeli geçen dakikalarda ortamı yumuşatmak için hem sıcakkanlı bir üslup takınır hem de espriler yapar. Kahermanov'un bu yanı onun temkinli olmasının yanı sıra Recepov'a göre daha olgun bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir.

Örnek Olay Başhekimin olayları itiraf etmesinin ardından Recepov'un suçsuzluğunun ortaya çıktığını ifade eden Kahermanov, bu konuyu kapatarak Recepov'un hakkındaki bir diğer suçlamaya geçer. Recepov o anda oturduğu yerden kalkıp "Hangi suçtan bahsediyorsunuz?" diyerek Kahermanov'un sözünü böler. Kahermanov; "Siz benim oğlum Röstem'e; seni oğlum Will ile tanıştıracam demişsiniz, sözünüzde durmuyorsunuz doktor. Gelecek hafta sonu sizi bize davet ediyorum, uygun mudur?".

TEMALAR

POLİTİK

Sosyalizm Gadel Kutuy'un *Vicdan Azabı* adlı eseri, bireyin iç çatışmasını sosyalist idealler doğrultusunda anlamlandıran bir anlatıdır. Eserde sosyalizm teması devrimci romantizmin temel ilkeleriyle doğrudan devrim propagandası biçiminde değil, Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* efsanesindeki Danko karakterine yapılan göndermeler aracılığıyla ideolojik bir arka plana yerleştirilmiştir. Riza Recepov'un yaşadığı vicdan muhasebesi bireysel bir pişmanlığın ötesine geçerek sosyalist gerçekçiliğin öngördüğü aydınlanmış insan tipinin içsel açıdan olgunlaşma sürecini simgeler. Kutuy, Gorki'nin Danko'sunda olduğu gibi fedakârlık ve insanlık ideallerini bireyin kendini aşma çabasıyla birleştirir. Böylece *Vicdan Azabı* ideolojik bir söylemin doğrudan temsilcisi olmaktan ziyade devrim sonrası dönemin ahlâkî değerlerinin bireyde yarattığı dönüşümü anlatan sembolik bir metin niteliği kazanır. Bu yönüyle Kutuy'un kurgusunda Komünist Parti, varlığı her an hissedilen fakat doğrudan müdahalede bulunmayan bir İdeolojik Tanrı konumundadır. İdeolojik Tanrı bireyin eylemlerine yön veren ancak nihai kararı yine bireyin vicdanına bırakan görünmez bir otoritedir. Böylece sosyalist gerçekçilik anlayışı bireyin iç dünyasında, ahlâkî ve vicdanî yönlendiren görünmez bir inanç sistemine dönüşür ve Komünist Parti de bu sistemin hem yaratıcısı hem de kendi kurduğu düzene mutlak itaat bekleyen bir İdeolojik Tanrı işlevi görür.

PSİKOLOJİK

Depresyon Eserin psikolojik boyutu, Riza Recepov'un ruhsal çözülüşü üzerinden ilerler. Geçmişte yaşadığı trajik olayın ağırlığını yıllarca omuzlarında taşıyan başkişi, bastırılmış suçluluk duygusu ve çözülmemiş travmanın gölgesinde nihayetinde kendi vicdanıyla yüzleşmek zorunda kalır. Recepov'un vicdan azabı, klasik anlamda bir suçun değil, suça engel olamamanın yüküdür. Recepov'un depresif hâlleri, yoğun kaygı ve pişmanlık duygularıyla birleşir. Bu süreçte karakter, toplumdan ve ailesinden uzaklaşarak iç dünyasına hapsolür. Kutuy, bu psikolojik çözülme için yalnızca bireysel bir hastalık olarak değil, dönemin entelektüel insanının yaşadığı ahlâkî yorgunluk olarak ele almaktadır. Recepov'un yazmaya yönelmesi ve sonunda teslim olma kararı, aslında bir tür arınma arayışındır. Bu yönüyle eser, insanın vicdanî karşısında duyduğu korku, utanç ve affedilme isteğini derin bir psikolojik çözümleme düzeyinde işlemektedir. Maksim Gorki'nin Danko'sundan etkilenen Recepov, kendi kalbini insanlara yol gösterecek bir ışık hâline getirememesinin imkânsızlığını fark ederek kendi deyimiyle "küçüklüğünden" yakınır ve böylece kahramanlık yerine içsel bir arınmayı seçer.

Örnek Olay Bilimsel çalışmalarında tek bir ilerleme bile katedemeyen Recepov, Tukay ile Puşkin'in kitaplarına göz gezdirip Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* efsanesi okumaya başlar. Danko'nun insanlara olan sonsuz sevgisinin yazılı olduğu bölüme denk gelince uzun süredir ağlamayan doktorun gözleri dolmaya başlar. İnsanları bataklıktan ve karanlıktan kurtarmak için Danko kendi göğsünü yararak kalbini çıkarmıştı. Yiğit Danko güneş gibi parlayan kalbiyle insanlara yolu göstermişti. Recepov devam edemedi ve Danko'yu okuyunca kendisinin ne kadar ufak ve küçük olduğunu anladı.

Yabancılaşma Eserin sosyal yönü, bireyler arası iletişimsizlik ve toplumsal yalnızlık teması etrafında şekillenir. Riza Recepov, çevresi tarafından saygı duyulan bir doktor olmasına rağmen çektiği vicdan

azabını hiçbir şekilde, hiç kimseyle paylaşamaz. Bu noktada kendini toplumdan soyutlayarak eşi, kızı, çocuğu ve iş arkadaşları da dahil olmak üzere herkesten kaçmaya başlar. Eşi Negiyme Hanım ile kızı Gülsüm onun bu ruhsal çöküşünü anlamaya çalışsalar da iletişim kurma çabaları, duygusal bir kopukluğun duvarına çarpar. Bu bağlamda *Vicdan Azabı* sadece bir bireyin iç çatışmasını değil, aynı zamanda Sovyet toplumundaki ideoloji bilinciyle şekillenmiş bireyin insanî yönlerinden uzaklaşmasını da gösterir. Recepov'un insanların neşeyle dolaştığı parkta kendini yalnız hissetmesi onun sosyal açıdan yabancılaşmasının en somut örneklerindedir. Bu yabancılaşma eser kahramanını intihara doğru sürüklerken aydınlığa çıkış ise Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* adlı eserindeki Danko'nun kendini insanlar için feda etmesi örneğiyle gerçekleşir.

TARTIŞMA SORULARI

Riza Recepov'un ruhsal çözülüşünü tetikleyen olaylar hakkında neler söylenebilir?

Riza Recepov'un yaşadığı bunalım sonucunda ailesine ve topluma yabancılaşması hakkında neler söylenebilir?

Maksim Gorki'nin *Yaşlı İzergil* eserindeki Danko'nun *Vicdan Azabı* adlı eserin başkişisi Riza Recepov üzerinde nasıl etkileri olmuştur?

KAYNAKLAR

Jdanov, A. A. (1996). *Edebiyat Müzik ve Felsefe Üzerine*. F. Berktaý Baltalı (çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kutuy, G. (1965). *Saylanma Eserler: Vöcdan Gazabı*. s. 82-96. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Sinyavsky, A. (1960). *On Socialist Realizm*. New York: Pantheon Books.